

# Piotr Wójcik, Jerzy Suchta

---

## Zmiany kierunków produkcji rolniczej w województwie olsztyńskim w latach 1956-1969

---

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 4, 447-469

---

1973

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej [bazhum.muzhp.pl](http://bazhum.muzhp.pl), gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

## ZMIANY KIERUNKÓW PRODUKCJI ROLNICZEJ W WOJEWÓDZTWIE OLSZTYŃSKIM W LATACH 1956—1969

### 1. UWAGI WSTĘPNE

W rozważaniach na temat kierunków produkcyjnych możemy brać pod uwagę poszczególne gospodarstwa rolne lub całe regiony rolne. Mimo podobieństwa, treść i znaczenie gospodarcze terminu kierunków produkcyjnych w mikroskali są nieco inne niż w makroskali.

Ustalenie podstaw dla decyzji w zakresie przestrzennego ukierunkowania produkcji rolniczej (makroskala) jest daleko bardziej odpowiedzialne społecznie i bardziej skomplikowane, niż ukierunkowanie produkcyjne jednego gospodarstwa (mikroskala). Decyduje o tym skala wielkości problemu; w pierwszym przypadku chodzi o jeden obiekt, w drugim — o cały region. Problem bowiem nie sprowadza się do zwielokrotnienia ilościowego w układzie liniowym — tyle razy więcej, ile razy więcej jest gospodarstw, lecz następują wówczas inne proporcje i inne stosunki nakładów i wyników oraz inne metody i sposoby oddziaływania. Punkt ciężkości oddziaływania na kierunki produkcji przesuwa się coraz bardziej na czynniki zewnętrzne, takie jak inwestycje, kredyty, doradztwo i usługi — w miarę jak odchodzi od jednego obiektu ku całym grupom gospodarstw. Trzeba podkreślić, że użyteczność ekonomiczna kształtowania kierunków produkcji gospodarstw w ujęciu regionalnym jest zawsze wyższa, niż kształtowanie produkcji każdego oddzielnego gospodarstwa osobno. Ta droga postępowania jest bowiem tańsza i skuteczniejsza.

W związku z tym należy wysunąć kwestię planowania rolnictwa regionalnego i podkreślić wagę metod ustalania planów, jak i ich realizacji. W praktycznym działaniu można wychodzić z dwu punktów widzenia: od gospodarstwa do regionu lub od regionu do poszczególnych gospodarstw.

W problemie kierunków produkcji należy odróżniać przyczyny od skutków, chociaż w szczególnych przypadkach skutek odgrywa rolę równocześnie przyczyny. Na przykład obfitość łąk i pastwisk (przyczyna) powoduje rozszerzenie kierunku mlecznego (skutek) i domaga się dodatkowego zwiększenia produkcji pasz w uprawie polowej (skutek), dodatkowej liczby stanowisk dla bydła lub powoduje konieczność rozszerzenia chowu prosiąt ze względu na zapasy mleka (skutek). To zazębianie się tych zależności w kształtowaniu kierunków produkcji jest poważnym problemem

i musi być uwzględnione tak w metodyce badań jak i praktycznym działaniu. Mały tu do czynienia z nosicielami zmian ilościowych i jakościowych produkcji rolniczej; jedne z nich mogą wzmacniać tendencje pozytywne, na przykład niedostatek siły roboczej prowadzić może dzięki mechanizacji do wzrostu wydajności pracy i produkcji lub odwrotnie do spadku produktywności ziemi; wysoki udział trwałych użytków rolnych może przyczynić się do intensyfikacji produkcji mleka i mięsa lub odwrotnie — może być przyczyną ekstensywnej gospodarki rolnej.

Również kryterium czasu wprowadza ważne wzbogacenie treści kierunków produkcyjnych. Po pierwsze można badać kierunki, jakie obecnie występują i jak je przeszłość ukształtowała na dany okres badania. Po drugie można zastanawiać się nad zagadnieniem, jakie powinny być kierunki produkcyjne na dany i z góry założony okres. W tym przypadku myślimy o planowaniu kierunków produkcyjnych.

Ze względu na zmieniające się warunki i czynniki produkcji jak na przykład ceny, popyt rynkowy, postęp w zakresie środków technicznych rolnictwa, koszty robocizny itp. — kierunki produkcyjne pod naciskiem opłacalności działów, gałęzi i produktów oraz wydajności pracy mogą ulegać zmianom w czasie. Nie ma więc pojęcia optymalnych kierunków produkcji w sensie absolutnym.

Pojęcie kierunków produkcji rolniczej w polskiej literaturze ekonomiczno-rolniczej nie jest jednoznacznie rozumiane. Wyrazem tego jest rozbieżność poglądów w sprawie doboru mierników oceny kierunków produkcyjnych. Bogaty przegląd literatury naukowej na ten temat daje praca Stanisława Antoniewskiego<sup>1</sup>, Leona Lewandowskiego i Piotra Wójcika<sup>2</sup> oraz Zygmunta Wojtaszka<sup>3</sup>. Mimo konkretnych badań nad kierunkami produkcji prowadzonych przez Zygmunta Wojtaszka<sup>4</sup>, Józefa Okuniewskiego<sup>5</sup>, Bohdana Kopcia<sup>6</sup>, Franciszka Dziedzica<sup>7</sup> i innych, różnica poglądów na ten temat nadal się utrzymuje. Pewien ład terminologiczny wprowadził Stefan Schmidt<sup>8</sup> w artykule dyskusyjnym na temat terminologii ekonomiczno-rolniczej oraz Ryszarda Manteuffla<sup>9</sup>.

R. Manteuffel wypowiada pogląd, że kierunek produkcyjny jest wyrazem celowej działalności rolnika; określa się go strukturą produkcji gotowej, wyrażonej w jednostkach niezmiennych (jednostki zbożowe lub ceny niezmiennne). Ryszard Man-

<sup>1</sup> S. Antoniewski, *Opłacalność kierunków w drobnych gospodarstwach*, Warszawa 1934.

<sup>2</sup> L. Lewandowski, P. Wójcik, *System gospodarczy, kierunek czy typ produkcyjny*, Zeszyty Naukowe SGGW, Ekonomia i Organizacja Rolnictwa, 1958, z. 2.

<sup>3</sup> Z. Wojtaszek, *Przegląd metod określania kierunków produkcji rolniczej w literaturze ekonomiczno-rolniczej polskiej i zagranicznej*, Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, Biuletyn 42, 1966.

<sup>4</sup> Z. Wojtaszek, *Efektywność kierunków produkcji gospodarstw indywidualnych*, Zagadnienia Ekonomiki Rolnej, 1965, nr 5.

<sup>5</sup> J. Okuniewski, *Próba metody oznaczania kierunków produkcji rolniczej*, Zagadnienia Ekonomiki Rolnej, 1958, nr 1.

<sup>6</sup> B. Kopeć, *Metoda wskaźników i dat granicznych w określaniu systemu gospodarczego*, Zagadnienia Ekonomiki Rolnej, 1964, nr 1.

<sup>7</sup> F. Dziedzic, *Próba oceny podziału województw na mniejsze rejony produkcyjno-rolnicze oraz zagadnienia ustalania ich kierunków produkcji*, Zeszyty Ekonomiczne Rolnictwa i Planowania, 1960, nr 18.

<sup>8</sup> S. Schmidt, *Dyskusja na temat terminologii ekonomiczno-rolniczej*, Zagadnienia Ekonomiki Rolnej, 1961, nr 5.

<sup>9</sup> R. Manteuffel, *Typy, kierunki, systemy. Próba ustalenia pojęć i definicji*, Zagadnienia Ekonomiki Rolnej, 1961, nr 4.

teuffel podkreśla trafność stwierdzenia Ernesta Laura, że kierunek produkcyjny jest „nadawany”<sup>10</sup>. Pogląd ten wzmacnia znaczenie planowania kierunków produkcyjnych.

S. Schmidt w swym artykule dyskusyjnym wyraził przekonanie zgodne ze szkołą krakowską (Władysław Lubomski, Stefan Surzycki, Stefan Schmidt), że kierunek produkcji stanowi „łączny efekt organizacyjnej całości” uwidoczniiony „w końcowych wynikach gospodarowania”<sup>11</sup>.

Różnorodne poglądy na skalę miar, którą posługują się badacze w mierzeniu wagi gałęzi i działów produkcji dla określenia kierunku produkcji rolniczej można podzielić w zasadzie na dwie grupy. Pierwsza przyjmuje, że czynnikiem decydującym jest wynik produkcyjny określony wielkością produkcji działów i gałęzi. Im większy jest udział określonego działu lub gałęzi w dochodzie gospodarstwa, tym większa jest jego waga ekonomiczna. Przy tym jedni autorzy stosują do wyceny wartości produkcji ceny bieżące, inni jednostki stałe jak: zbożowe i ceny niezmiennic. Przyjmowana jest również różna produkcja: jedni posługują się produkcją globalną, końcową, gotową, a jeszcze inni preferują produkcję towarową.

Druga grupa badaczy reprezentuje pogląd, że kierunek produkcyjny można ustalić na podstawie proporcji działów i gałęzi gospodarstwa, posługując się takimi wskaźnikami, jak struktura użytków i zasiewów, obsada oraz struktura inwentarza żywego.

Dla przestrzennego ukierunkowania produkcji rolniczej w ramach planowania gospodarki przestrzenią rolniczą trzeba uwzględnić i wykorzystać zarówno mierniki charakteryzujące naturalne warunki organizacyjno-produkcyjne (struktura użytków, zasiewów i obsada zwierząt), jak i mierniki dotyczące samej produkcji, wyrażonej w postaci produkcji gotowej, globalnej lub towarowej.

Wśród wymienionych mierników wyjątkową rolę odgrywa produkcja towarowa. Ranga tego miernika niezmiennie wzrosła w warunkach gospodarki planowej i w sytuacjach, kiedy podejmujemy próbę określenia i planowania kierunków produkcji w makroskali. Wynika to przede wszystkim z tego, że nowoczesne rolnictwo wiąże się coraz ściślej z rynkiem, dostosowując strukturę produkcji i podaży do struktury i natężenia popytu. Towarowa produkcja rolnicza staje się równocześnie ważnym elementem, który wiąże rolnictwo — w ramach planu gospodarczego — z pozostałymi działami gospodarki narodowej (dostarcza surowców dla przemysłu, odbiera i zużywa ogromne ilości artykułów pochodzenia przemysłowego). Miernik produkcji towarowej ma przewagę nad innymi miernikami przydatnymi do określania kierunków produkcyjnych i z tego względu, że daje się łatwo, szybko i dokładnie ustalić na podstawie urzędowej sprawozdawczości, rejestrującej wszelki skup wiejski.

Badania problemu kierunków produkcji rolniczej w województwie olsztyńskim mają duże znaczenie gospodarcze dla tego regionu. Na tej podstawie można ocenić drogę, jaką to rolnictwo przeszło, wskazując na trwałe tendencje i główne cechy jego rozwoju w przeszłości po to, by w sposób bardziej prawidłowy oceniać perspektywy dalszego jego wzrostu. Zakreślone w niniejszym materiale lata 1956—1969 mają istotne znaczenie dla poznania podstawowych czynników, jakie złożyły się na ukształtowanie aktualnej struktury produkcji rolnej regionu. W całości bowiem

<sup>10</sup> R. Manteuffel, op. cit., s. 101.

<sup>11</sup> S. Schmidt, op. cit., s. 98.

okres ten obejmuje polityczne i społeczno-ekonomiczne następstwa wynikające z przełomowego znaczenia dla rolnictwa kraju, uchwał VIII Plenum KC PZPR (październik 1956) sprecyzowanych w 1957 r. we wspólnych wytycznych KC PZPR i NK ZSL w sprawie nowej polityki rolnej<sup>12</sup>. Początkowe bodźcowe działanie podjętych wówczas decyzji ekonomicznych, w końcowym okresie lat sześćdziesiątych zaczęło, jak wiadomo, wykazywać działanie słabnące. Dalszy intensywny wzrost produkcji rolniczej zaznaczył się dopiero po grudniu 1970 r. zapoczątkowany historycznymi uchwałami VII i VIII Plenum KC PZPR, wśród których szczególnie doniosłe znaczenie dla rozwoju rolnictwa miała podjęta w następstwie decyzja o zniesieniu obowiązkowych dostaw produktów rolnych.

Kierunek produkcji rolniczej rozpatrywany w województwie olsztyńskim w latach 1956—1969 w istotny sposób łączy się ze zmianami, jakie wystąpiły równocześnie w użytkowaniu ziemi, ukierunkowaniu struktury zasiewów oraz obsadzie i nacyleniu w zakresie produkcji zwierzęcej. W odniesieniu do wymienionych elementów produkcji rolniczej zmiany wystąpiły również w ramach sektorów społeczno-gospodarczych, różnicując niekiedy w sposób zasadniczy tendencje kierunkowe w zakresie podstawowych gałęzi i działów wytwórczości rolniczej.

## 2. UŻYTKOWANIE ZIEMI

Warunki przyrodnicze, a więc głębokość wody gruntowej, rodzaj gleby i rzeźba terenu mają decydujący wpływ na kształtowanie struktury użytków rolnych. Grunty orne, trwałe łąki i pastwiska rozpatrywane jako naturalny użytek rolny odznaczają się dużą odpornością na zmiany powierzchni w czasie.

W województwie olsztyńskim można jednak zaobserwować wyraźne zmiany pod tym względem. W latach 1956—1969 (tabele 1, 2) nastąpiło zwiększenie udziału trwałych użytków zielonych z 24,4% w 1956 r. do 30,0% w 1969 r. Udział łąk wzrósł w tym okresie z 14,2% do 15,1%, a pastwisk z 10,2% do 14,9%. Równocześnie obserwujemy spadek udziału gruntów ornych z 74,9% do 69,6%. Zmiany zachodziły dość szybko w latach 1956—1965, po roku 1965 nastąpiła pewna stabilizacja, zwłaszcza w zakresie gruntów ornych, których powierzchnia w strukturze użytków zmniejszała się w latach 1956—1965 o 5,1 punkta, podczas gdy w okresie 1965—1969 o około 1,3 punkta (tabele 1,2). Zanikanie tej tendencji należy ocenić pozytywnie.

Charakterystyczne zmiany zaznaczają się w pozycji pastwiska. W latach 1956—1965 nastąpił wzrost udziału pastwisk o 4,7 punkta, podczas gdy w latach 1965—1969 udział tego użytku nie uległ zmianie. Kierunek zmian również należy ocenić pozytywnie, chociaż samo zjawisko wzrostu udziału pastwisk w strukturze użytkowania ziemi za objaw negatywny.

W latach 1956—1969 nastąpiły przesunięcia w użytkowaniu ziemi, wykazujące pewne znamiona ekstensyfikacji z tendencją zanikania tego niekorzystnego zjawiska. W gospodarce indywidualnej w latach 1956—1969 nastąpił spadek udziału gruntów ornych o 5%, w PGR — o 5,9%; udział pastwisk w gospodarce chłopskiej

<sup>12</sup> W ujęciach statystycznych i zestawieniach tabelarycznych celowo pominięto rok 1970 jako nie typowy pod względem produkcyjnym (nieurodzaj zbóż spowodowany suszą i wynikające stąd zmniejszenie pogłowia bydła i trzody) i zniekształcające główne kierunki rozwojowe.

Tabela 1  
Użytkowanie ziemi rolniczej w województwie olsztyńskim w latach 1956—1969\*

| Rok  | Użytki rolne      |                 |       | Grunty orne       |                 |       | Łąki              |                 |       | Pastwiska         |                 |       |
|------|-------------------|-----------------|-------|-------------------|-----------------|-------|-------------------|-----------------|-------|-------------------|-----------------|-------|
|      | całe<br>rolnictwo | gosp.<br>indyw. | PGR** | całe<br>rolnictwo | gosp.<br>indyw. | PGR** | całe<br>rolnictwo | gosp.<br>indyw. | PGR** | całe<br>rolnictwo | gosp.<br>indyw. | PGR** |
| 1956 | 1327,4            | 858,5           | 351,6 | 994,8             | 643,3           | 264,8 | 188,7             | 134,1           | 40,4  | 135,7             | 73,8            | 44,9  |
| 1957 | 1326,9            | 958,0           | 351,5 | 994,4             | 717,2           | 262,8 | 188,5             | 145,8           | 41,1  | 135,7             | 87,3            | 46,1  |
| 1958 | 1329,7            | 966,5           | 357,8 | 996,5             | 726,5           | 266,0 | 189,0             | 145,9           | 42,6  | 135,9             | 86,1            | 49,0  |
| 1959 | 1330,6            | 983,4           | 341,4 | 997,2             | 740,8           | 252,1 | 189,2             | 146,4           | 42,2  | 136,0             | 88,6            | 46,6  |
| 1960 | 1329,8            | 987,8           | 334,3 | 996,2             | 746,4           | 243,9 | 189,1             | 146,5           | 41,9  | 135,9             | 86,7            | 48,0  |
| 1961 | 1326,5            | 969,7           | 339,3 | 997,8             | 743,8           | 244,0 | 188,6             | 143,4           | 42,5  | 135,6             | 78,4            | 52,3  |
| 1962 | 1326,3            | 957,9           | 348,8 | 1000,2            | 747,7           | 241,6 | 186,5             | 139,4           | 44,4  | 135,0             | 66,6            | 62,3  |
| 1963 | 1311,8            | 934,8           | 358,3 | 983,1             | 730,6           | 242,4 | 184,9             | 135,6           | 46,4  | 139,2             | 64,5            | 69,0  |
| 1964 | 1311,7            | 927,9           | 366,3 | 983,0             | 729,3           | 244,2 | 184,9             | 134,1           | 47,9  | 139,2             | 60,4            | 73,6  |
| 1965 | 1227,7            | 839,0           | 370,0 | 857,0             | 605,8           | 240,9 | 183,4             | 130,8           | 49,6  | 182,6             | 98,2            | 78,9  |
| 1966 | 1227,7            | 834,3           | 375,1 | 856,9             | 602,9           | 243,9 | 183,4             | 130,1           | 50,3  | 182,6             | 96,9            | 80,5  |
| 1967 | 1227,5            | 832,7           | 376,7 | 856,2             | 602,2           | 243,9 | 183,8             | 130,6           | 50,2  | 182,7             | 95,6            | 82,1  |
| 1968 | 1227,0            | 828,2           | 381,6 | 855,1             | 598,0           | 247,5 | 184,1             | 129,9           | 51,5  | 183,0             | 96,1            | 82,0  |
| 1969 | 1226,2            | 807,4           | 402,7 | 853,7             | 564,5           | 279,4 | 184,9             | 126,3           | 56,3  | 182,7             | 112,2           | 66,4  |

Źródło: Statystyka Polski. Statystyka rolnictwa 1946—1957, zeszyt 46. Warszawa 1961, Wydawnictwo GUS; Statystyka Polski. Użytkowanie gruntów i powierzchnia zasiewów (kolejne zeszyty dotyczące danych za lata 1959—1969). Warszawa, 1959—1970, Wydawnictwo GUS.

\* w tysiącach hektarów.

\*\* dane łącznie dla Państwowych Gospodarstw Rolnych Ministerstwa Rolnictwa i resortów nierolniczych; w odniesieniu do zbiorów ziemniaków obejmują tylko produkcję z powierzchni użytkowanej przez gospodarstwa, a w odniesieniu do stanu zwierząt gospodarskich dotyczą tylko inwentarza żywego stanowiącego własność gospodarstw.

Tabela 2  
Struktura użytkowania ziemi rolniczej w województwie olsztyńskim w latach 1956—1969 \*

| Rok  | Użytki rolne      |                 |       | Grunty orne       |                 |       | Łąki              |                 |       | Pastwiska         |                 |       |
|------|-------------------|-----------------|-------|-------------------|-----------------|-------|-------------------|-----------------|-------|-------------------|-----------------|-------|
|      | całe<br>rolnictwo | gosp.<br>indyw. | PCR** | całe<br>rolnictwo | gosp.<br>indyw. | PCR** | całe<br>rolnictwo | gosp.<br>indyw. | PCR** | całe<br>rolnictwo | gosp.<br>indyw. | PCR** |
| 1956 | 100,0             | 100,0           | 100,0 | 74,9              | 74,9            | 75,3  | 14,2              | 15,6            | 11,5  | 10,2              | 8,6             | 12,8  |
| 1957 | 100,0             | 100,0           | 100,0 | 74,9              | 74,9            | 74,8  | 14,2              | 15,2            | 11,7  | 10,2              | 9,1             | 13,1  |
| 1958 | 100,0             | 100,0           | 100,0 | 74,9              | 75,2            | 74,3  | 14,2              | 15,1            | 11,9  | 10,2              | 8,9             | 13,7  |
| 1959 | 100,0             | 100,0           | 100,0 | 74,9              | 75,3            | 73,8  | 14,2              | 14,9            | 12,4  | 10,2              | 9,0             | 13,6  |
| 1960 | 100,0             | 100,0           | 100,0 | 74,9              | 75,6            | 72,9  | 14,2              | 14,8            | 12,5  | 10,2              | 8,8             | 14,3  |
| 1961 | 100,0             | 100,0           | 100,0 | 75,2              | 76,7            | 71,9  | 14,2              | 14,8            | 12,5  | 10,2              | 8,1             | 15,4  |
| 1962 | 100,0             | 100,0           | 100,0 | 75,4              | 78,0            | 69,3  | 14,1              | 14,5            | 12,7  | 10,2              | 7,0             | 17,9  |
| 1963 | 100,0             | 100,0           | 100,0 | 71,3              | 78,1            | 67,6  | 14,1              | 14,5            | 12,9  | 10,6              | 6,9             | 19,2  |
| 1964 | 100,0             | 100,0           | 100,0 | 74,9              | 78,6            | 66,7  | 14,1              | 14,5            | 13,1  | 10,6              | 6,5             | 20,1  |
| 1965 | 100,0             | 100,0           | 100,0 | 69,8              | 72,2            | 65,1  | 14,9              | 15,6            | 13,4  | 14,9              | 11,7            | 21,3  |
| 1966 | 100,0             | 100,0           | 100,0 | 69,8              | 72,2            | 65,0  | 14,9              | 15,6            | 13,4  | 14,9              | 11,6            | 21,5  |
| 1967 | 100,0             | 100,0           | 100,0 | 69,8              | 72,3            | 64,7  | 15,0              | 15,7            | 13,3  | 14,9              | 11,5            | 21,8  |
| 1968 | 100,0             | 100,0           | 100,0 | 69,7              | 72,2            | 64,8  | 15,0              | 15,7            | 13,5  | 14,9              | 11,6            | 21,5  |
| 1969 | 100,0             | 100,0           | 100,0 | 69,6              | 69,9            | 69,4  | 15,1              | 15,6            | 14,0  | 14,9              | 13,9            | 16,5  |

Z r ó d ł o: przeliczenia własne autorów oraz jak w tabeli I.

\* w procentach.

\*\* uwaga jak w tabeli I.

Tabela 3

Struktura użytkowania ziemi rolniczej w wydzielonych podregionach  
w województwie olsztyńskim w latach 1957 i 1969 \*

| Podregion | 1957           |      |           | 1969           |      |           |
|-----------|----------------|------|-----------|----------------|------|-----------|
|           | grunty<br>orne | łąki | pastwiska | grunty<br>orne | łąki | pastwiska |
| I         | 73,8           | 14,2 | 12,0      | 64,8           | 13,6 | 21,6      |
| II        | 79,0           | 12,1 | 8,9       | 73,1           | 13,9 | 13,0      |
| III       | 71,6           | 17,8 | 10,6      | 70,0           | 19,7 | 10,3      |

Źródło: Rocznik statystyczny województwa olsztyńskiego 1957, Olsztyn 1958; Rocznik statystyczny województwa olsztyńskiego 1970, Olsztyn 1971.

\* w procentach.

wzrósł w analizowanym okresie o 5,3%, w PGR — o 3,7%; udział łąk w gospodarce indywidualnej nie uległ żadnym zmianom, w PGR — nastąpił wzrost o 2,5%.

Dość znamienne zmiany w strukturze użytkowania ziemi zaznaczają się w trzech wydzielonych podregionach przyrodniczo-rolniczych województwa olsztyńskiego. W podregionie I obejmującym powiaty północne (Braniewo, Pasłęk, Bartoszyce, Kętrzyn, Węgorzewo) udział pastwisk w strukturze użytków rolnych wzrósł z 12% do 21,6%, spadek gruntów ornych wyniósł w ostatnich 12 latach 9%, a udział łąk spadł nieznacznie (o 0,6%). Podregion III obejmujący powiaty południowe (Pisz, Szczytno, Nidzica, Działdowo) charakteryzuje się minimalnymi zmianami w użytkowaniu ziemi; spadek udziału gruntów ornych — o 1,6%, wzrost udziału łąk — o 1,9%, spadek udziału pastwisk — o 0,3%. Podregion ten skupia obszary rolne o dominacji gospodarki chłopskiej. Podregion II obejmujący pas środkowy województwa olsztyńskiego (pozostałe powiaty) charakteryzuje się spadkiem udziału gruntów ornych o 5,9%, wzrostem udziału łąk o 1,8% i wzrostem udziału pastwisk o 4,1% (tabela 3).

U podstaw zmian w strukturze użytkowania ziemi w województwie olsztyńskim leżą przede wszystkim decyzje związane z przekazaniem do zadarnienia części trudnych do uprawy płuźnej gruntów ornych położonych zarówno na ciężkich do uprawy glebach, jak też występujących na znacznych deniwelacjach terenowych. Świadczy o tym między innymi przestrzenne zróżnicowanie przyrostu powierzchni pastwisk, który jest największy w części północnej i środkowej województwa, a więc tam, gdzie występuje koncentracja gruntów ciężkich do uprawy płuźnej, jak i znacznych wyniosłości terenowych utrudniających lub znacznej uniemożliwiających mechaniczną uprawę roli. Jest to pierwsza zasadnicza i racjonalna przyczyna zmian w użytkowaniu ziemi. Należy uwzględnić również inne przyczyny skłaniające rolników do zwiększania powierzchni pastwisk, na przykład brak siły roboczej oraz koncentracja inwestycji na gruntach ornych. W znacznej mierze odgrywa tu rolę i ten fakt, że pastwiska podlegały niższemu obciążeniu podatkowym i dostaw obowiązkowych; odnosi się to zwłaszcza do gospodarstw indywidualnych.

Spora część pastwisk w gospodarstwach państwowych pochodzi wprost z Państwowego Funduszu Ziemi, przy czym przejęte grunty nie mogą od razu być włączone do powierzchni zasiewów i przejściowo pozostają na etapie użytku pastwisko-



wego. Nie bez znaczenia są również korekty dokonane w trakcie klasyfikacji gruntów oraz ich pomiarów związanych z ostatecznym uregulowaniem praw własnościowych. Tendencja zarysowana w gospodarce państwowej, a znajdująca swój wyraz we względnym zmniejszeniu udziału trwałych użytków zielonych (widoczna pozytywna tendencja) w ostatnim okresie wynikała z wyraźnego nacisku administracyjnego na ograniczenie zbędnej powierzchni paszowej, aby w ten sposób zahamować procesy ekstensyfikacyjne użytkowania ziemi. Odwrotne natomiast zjawisko w gospodarce indywidualnej związane ze wzrostem udziału powierzchni łąk i pastwisk tłumaczyć należy wyczerpywaniem się rezerw produkcyjnych części gospodarstw i przedstawianiem się ich na gospodarkę mniej pracochłonną.

Na tle dokonanej wyżej analizy należałoby postawić pytanie następujące: czy zmiany w użytkowaniu ziemi mają jakiś określony związek z kierunkami produkcji w województwie olsztyńskim? Ten typowo rolniczy rejon zmierza systematycznie do intensyfikacji produkcji zwierzęcej; w pierwszych latach omawianego okresu na podstawie rozszerzania powierzchni paszowej, stąd wzrost trwałych użytków zielonych, a następnie przez ograniczanie tej powierzchni i zwiększanie jej produktywności do zwiększenia intensywności gospodarki paszowej. Tendencje te są prawidłowe, ale szybkość zmian jest zbyt powolna. Z drugiej strony występuje zjawisko koncentracji wysiłków zmierzających do zwiększania efektywności gospodarki na gruntach ornych (ograniczanie tej powierzchni) i zwiększania produkcji ziemniaków towarowych.

Zarysowana tendencja przemian jest dowodem powolnego procesu stwarzania lepszej podstawy do ukierunkowania produkcji rolnej tego województwa.

### 3. STRUKTURA ZASIEWÓW

Struktura zasiewów (tabela 4) jako element składowy gospodarki przestrzeni rolniczej wykazuje w województwie olsztyńskim istotne zmiany. Charakter tych zmian oraz dynamika ich przebiegu pozwala analizowany okres 1956—1969 podzielić w zasadzie na dwa podokresy, dla których umowną granicę stanowi rok 1962. Wprawdzie i w podokresie 1962—1969 można się dopatrzeć pewnych odmienności w strukturze wewnętrznej, są one jednak mniej charakterystyczne. Wśród zasadniczych cech różnicujących dwa wymienione podokresy na podkreślenie zasługuje szybki spadek udziału roślin zbożowych po roku 1960, znaczny wzrost udziału roślin pastewnych w latach 1961—1969, zaznaczający się od roku 1960 wzrost udziału ziemniaków i roślin przemysłowych, a w grupie tych ostatnich, głównie roślin oleistych. Jeżeli powyższe prawidłowości odniesiemy do poszczególnych dziedzin gospodarczych, to ogólnie można stwierdzić, że główne kierunki wymienionych zmian są tu zbieżne. Nieco tylko inny przebieg w czasie posiada tendencja dotycząca uprawy ziemniaków w gospodarce państwowej, gdzie po roku 1960 nastąpił spadek udziału tego ziemnioprodu. Jeżeli przyjąć, że udział roślin zbożowych i pastewnych razem wziętych charakteryzuje ekstensywną formę wykorzystania ziemi rolniczej, to stwierdzić należy, że taka właśnie forma dominuje przede wszystkim w gospodarce państwowej. Dla porównania bowiem udział zbóż i roślin pastewnych w PGR waha się w granicach 83—85%, podczas gdy udział tych dwóch grup roślin w gospodarce indywidualnej mieści się w przedziale 77—79%. Wielkości te są dość stałe i na przestrzeni badanego okresu w zasadzie nie uległy zmianie. Zmienia się tylko

wzajemna proporcja między udziałem powierzchni zbóż i roślin pastewnych: zarówno w czasie, jak też w odniesieniu do omawianych sektorów. Stałą cechą zaobserwowaną w latach 1956—1969 w województwie olsztyńskim jest wyższy udział powierzchni roślin zbożowych w gospodarce indywidualnej, co wynika z utrzymującego się jeszcze pewnego marginesu spożycia naturalnego w gospodarce indywidualnej, jak też korzystania w mniejszym stopniu z zakupu przemysłowych mieszanek pasz treściwych. Drugą cechą jest to, że po roku 1960 wzajemne proporcje udziału roślin zbożowych i pastewnych w obu sektorach rolnictwa województwa układają się z wyraźnym eksponowaniem grupy pastewnych. Proces ten posiada pewien związek ze znacznym wzrostem pogłowia bydła oraz, być może, wyższą lub łatwiej osiągalną opłacalnością intensyfikacji produkcji pasz na gruntach ornych niż na trwałych użytkach zielonych. Fakt ten może znajdować uzasadnienie w stosunkowo powolnym wzroście wydajności jednostkowej na łakach województwa olsztyńskiego zarówno w gospodarce indywidualnej, jak też PGR. Średnio plony siana łąkowego w gospodarce całkowitej regionu dla trzech kolejnych okresów (1956—1960, 1961—1965, 1966—1969) układały się bowiem następująco: 29,0 q/ha, 30,8 oraz 38,2 q/ha. Jak też z tego wynika znaczniejszy przyrost plonów na łakach wystąpił w regionie olsztyńskim dopiero po roku 1965, przy czym dynamika jego wzrostu była jednak znacznie niższa niż równoczesny przyrost pogłowia bydła (tabela 8). Struktura zasiewów wykazuje, że specjalizacja w gospodarce indywidualnej związana jest przede wszystkim z uprawą ziemniaka, a w PGR — z uprawą roślin przemysłowych. W ramach tych ostatnich jednak dominującą pozycję zajmuje rzepak, jako roślina mniej pracochłonna niż uprawa buraka cukrowego czy też roślin włóknistych. Właśnie te dwie ostatnie uprawy charakteryzują przede wszystkim strukturę upraw przemysłowych w gospodarce indywidualnej. Ogólna tendencja, jaka wystąpiła w województwie olsztyńskim w odniesieniu do grupy upraw intensywnych, wiąże się ze wzrostem w strukturze zasiewów zarówno ziemniaków, jak też roślin przemysłowych. Taki kierunek jest charakterystyczny również dla gospodarki indywidualnej, podczas gdy w PGR obserwujemy przy dużej dynamice wzrostu udziału roślin przemysłowych równoczesny spadek udziału ziemniaków, jako rośliny zbyt pracochłonnej w warunkach gospodarki państwowej (tabela 4).

Na tle omawianych zmian w strukturze zasiewów w województwie olsztyńskim należy zauważyć, że spadek udziału wymienionych grup roślin nie spowodował zmniejszenia ogólnych zbiorów zarówno w skali całej gospodarki, jak też poszczególnych dziedzin społeczno-gospodarczych w regionie. Wskazuje to na fakt, że określone tendencje występujące w strukturze zasiewów integralnie związane były z reguły z przyrostem zbiorów, (tabele 5 i 6).

Porównując dane statystyczne tabeli 4 i tabeli 6, obrazujące zmiany w latach 1956—1969 w strukturze zasiewów i w zbiorach w gospodarce całkowitej, w gospodarstwach indywidualnych i w PGR, można wysunąć wnioski następujące:

1. Mimo zmniejszenia udziału roślin zbożowych, dzięki znacznej dynamice plonów PGR zwiększyły zbiory zbóż (ze 119 tys. ton do 232 tys. ton);

2. Gospodarka indywidualna charakteryzowała się nieznacznym wzrostem zbioru zbóż (o 33 tys. ton) i niższym przyrostem plonów; spadek udziału powierzchni uprawy zbóż w gospodarce indywidualnej wyniósł w omawianym okresie 4,6%, w PGR — 3,3%.

3. Zbiory ziemniaków w gospodarce indywidualnej wzrosły z 1454 tys. ton do 1858 tys. ton, w PGR wzrost ten wyniósł odpowiednio z 123 tys. ton do 233 tys. ton,

## Struktura zasiewów według grup ziemiopłodów w

| Wyszczególnienie             | 1956  | 1957  | 1958  | 1959  | 1960  | 1961  | 1962  |
|------------------------------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|
| Całe rolnictwo               |       |       |       |       |       |       |       |
| Zbożowe                      | 61,6  | 61,3  | 62,2  | 59,4  | 59,6  | 58,1  | 55,5  |
| Ziemniaki                    | 13,9  | 13,9  | 14,0  | 15,2  | 16,4  | 15,0  | 16,6  |
| Przemysłowe                  | 4,3   | 3,7   | 2,6   | 3,3   | 3,3   | 3,9   | 4,4   |
| Pastewne                     | 18,7  | 19,7  | 19,9  | 20,3  | 19,3  | 21,6  | 22,1  |
| Pozostałe                    | 1,5   | 1,4   | 1,3   | 1,8   | 1,4   | 1,4   | 1,4   |
| Ogółem                       | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 |
| Gospodarka indywidualna      |       |       |       |       |       |       |       |
| Zbożowe                      | 64,5  | 66,0  | 66,7  | 61,9  | 62,8  | 62,0  | 59,2  |
| Ziemniaki                    | 15,6  | 15,4  | 15,6  | 17,3  | 18,9  | 17,4  | 19,4  |
| Przemysłowe                  | 4,0   | 3,6   | 2,4   | 2,4   | 2,7   | 3,1   | 3,5   |
| Pastewne                     | 14,3  | 12,6  | 14,0  | 16,2  | 14,0  | 16,1  | 16,3  |
| Pozostałe                    | 1,6   | 2,4   | 1,3   | 2,2   | 1,6   | 1,4   | 1,6   |
| Ogółem                       | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 |
| Państwowe gospodarstwa rolne |       |       |       |       |       |       |       |
| Zbożowe                      | 56,1  | 49,3  | 49,4  | 51,5  | 49,5  | 46,0  | 44,2  |
| Ziemniaki                    | 10,4  | 9,8   | 9,6   | 8,8   | 8,4   | 8,1   | 8,5   |
| Przemysłowe                  | 4,6   | 3,9   | 3,4   | 5,8   | 5,2   | 6,0   | 6,6   |
| Pastewne                     | 27,2  | 35,9  | 36,3  | 32,8  | 35,9  | 38,6  | 39,5  |
| Pozostałe                    | 1,7   | 1,1   | 1,3   | 1,1   | 1,0   | 1,3   | 1,2   |
| Ogółem                       | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 |

Źródło: Przeliczenia własne autorów oraz jak w tabeli 1.

\* w procentach.

\*\* uwaga jak w tabeli 1.

przy czym udział powierzchni uprawy ziemniaków zmniejszył się w PGR o 0,9%, w gospodarce indywidualnej natomiast nastąpił wzrost o 2,0%. Liczby te dowodzą, że uprawa ziemniaków w gospodarce indywidualnej była ważną kierunkową gałęzią produkcji;

4. W uprawie buraka cukrowego w PGR obserwujemy zmniejszanie zbiorów i wycofywanie go z powierzchni uprawy; w gospodarce indywidualnej przy nieznacznym spadku udziału uprawy buraka (o 0,1%) widoczna jest intensyfikacja produkcji i wzrost zbiorów ze 112 tys. ton do 166 tys. ton;

5. W PGR obserwuje się blisko pięciokrotny wzrost zbiorów rzepaku i rzepiku i około czterokrotnie wyższe zbiory niż w gospodarce indywidualnej. Dowodzi to znacznych postępów w intensyfikacji tych ziemiopłodów w PGR;

6. Len jest uprawiany z dużym powodzeniem w gospodarce indywidualnej —

Tabela 4

województwie olsztyńskim w latach 1956—1969 \*

| 1963                         | 1964  | 1965  | 1966  | 1967  | 1968  | 1969  | Wyszczególnienie |
|------------------------------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|------------------|
| Całe rolnictwo               |       |       |       |       |       |       |                  |
| 55,4                         | 55,5  | 54,2  | 54,4  | 54,7  | 55,6  | 57,8  | Zbożowe          |
| 16,8                         | 15,8  | 15,8  | 15,4  | 15,4  | 15,3  | 15,0  | Ziemniaki        |
| 3,8                          | 4,6   | 4,7   | 3,8   | 4,5   | 4,8   | 2,9   | Przemysłowe      |
| 22,6                         | 22,5  | 23,6  | 24,7  | 24,0  | 22,7  | 22,5  | Pastewne         |
| 1,4                          | 1,6   | 1,7   | 1,7   | 1,4   | 1,6   | 1,8   | Pozostałe        |
| 100,0                        | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | Ogółem           |
| Gospodarka indywidualna      |       |       |       |       |       |       |                  |
| 59,2                         | 59,1  | 58,1  | 57,7  | 57,7  | 58,0  | 59,9  | Zbożowe          |
| 19,7                         | 18,8  | 18,7  | 18,1  | 18,2  | 18,0  | 17,6  | Ziemniaki        |
| 3,0                          | 4,0   | 3,7   | 3,0   | 3,6   | 3,7   | 2,9   | Przemysłowe      |
| 16,6                         | 16,4  | 17,7  | 19,2  | 19,0  | 18,8  | 17,9  | Pozostałe        |
| 1,5                          | 1,7   | 1,8   | 2,0   | 1,5   | 1,5   | 1,7   | Pastewne         |
| 100,0                        | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | Ogółem           |
| Państwowe gospodarstwa rolne |       |       |       |       |       |       |                  |
| 44,0                         | 43,5  | 43,9  | 45,4  | 46,9  | 49,4  | 52,8  | Zbożowe          |
| 8,4                          | 8,5   | 8,4   | 8,7   | 8,8   | 9,1   | 9,5   | Ziemniaki        |
| 5,8                          | 6,3   | 7,4   | 5,5   | 6,8   | 7,5   | 2,7   | Przemysłowe      |
| 40,4                         | 40,4  | 38,9  | 38,8  | 36,7  | 32,3  | 33,0  | Pastewne         |
| 1,4                          | 1,3   | 1,4   | 1,6   | 0,8   | 1,7   | 2,0   | Pozostałe        |
| 100,0                        | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | Ogółem           |

dowodzi tego dynamika jego zbiorów. W PGR jest on pozycją marginesową, przy czym w omawianym okresie zbiory lnu w tym sektorze spadły z 1,3 tys. ton do 0,8 tys. ton;

7. Przemieszczenia w strukturze zasiewów i w strukturze użytków w PGR spowodowały wzrost powierzchni trwałych użytków zielonych, zwłaszcza pastwisk oraz powierzchni roślin pastewnych w uprawie polowej (do 50,7% powierzchni użytkowych); jest to uzasadniona podstawa do postawienia postulatu intensywnego rozwijania kierunku produkcji mleka i mięsa, niezależnie od dalszej intensyfikacji gospodarki zbożowej i roślin przemysłowych.

#### 4. OBSADA ZWIERZĄT GOSPODARSKICH

Obok struktury użytków rolnych i struktury zasiewów wiele mówiącym aspektem o ukierunkowaniu produkcji rolniczej jest obsada oraz struktura inwentarza żywego. Szczególnie interesujące z tego punktu widzenia są wzajemne powiązania

Tabela 5  
Zbiory podstawowych ziemiopłodów w województwie olsztyńskim w latach 1956—1969 \*

| Rok  | Cztery zboża      |                 |       | Ziemniaki         |                 |       | Buraki cukrowe    |                 |       | Rzepak i rzepik   |                 |       |
|------|-------------------|-----------------|-------|-------------------|-----------------|-------|-------------------|-----------------|-------|-------------------|-----------------|-------|
|      | całe<br>rolnictwo | gosp.<br>indyw. | PGR** | całe<br>rolnictwo | gosp.<br>indyw. | PGR** | całe<br>rolnictwo | gosp.<br>indyw. | PGR** | całe<br>rolnictwo | gosp.<br>indyw. | PGR** |
| 1956 | 619               | 451             | 116   | 1776              | 1384            | 102   | 161               | 116             | 37    | 5                 | 1               | 4     |
| 1957 | 721               | 588             | 126   | 1521              | 1263            | 111   | 155               | 105             | 47    | 5                 | 1               | 4     |
| 1958 | 652               | 541             | 106   | 1686              | 1428            | 138   | 164               | 113             | 51    | 2                 | 1               | 1     |
| 1959 | 708               | 570             | 136   | 1745              | 1517            | 138   | 148               | 100             | 46    | 10                | 1               | 9     |
| 1960 | 689               | 574             | 112   | 1900              | 1681            | 127   | 197               | 128             | 68    | 5                 | 1               | 4     |
| 1961 | 754               | 621             | 128   | 2123              | 1867            | 126   | 213               | 141             | 72    | 8                 | 2               | 6     |
| 1962 | 639               | 529             | 105   | 2122              | 1865            | 155   | 179               | 118             | 61    | 14                | 5               | 9     |
| 1963 | 740               | 594             | 140   | 2515              | 2206            | 189   | 188               | 112             | 75    | 12                | 4               | 8     |
| 1964 | 684               | 528             | 149   | 2201              | 1894            | 190   | 230               | 149             | 81    | 14                | 3               | 11    |
| 1965 | 777               | 577             | 193   | 2259              | 1909            | 226   | 284               | 194             | 89    | 30                | 4               | 25    |
| 1966 | 698               | 527             | 165   | 2247              | 1903            | 207   | 213               | 155             | 57    | 14                | 2               | 12    |
| 1967 | 706               | 570             | 217   | 2291              | 1919            | 233   | 268               | 203             | 63    | 38                | 6               | 31    |
| 1968 | 871               | 614             | 249   | 2449              | 2039            | 261   | 220               | 172             | 48    | 47                | 10              | 37    |
| 1969 | 905               | 600             | 296   | 1933              | 1573            | 233   | 167               | 134             | 33    | 7                 | 1               | 6     |

Źródło: Państwowa Inspekcja Pionów; Informacje nr 8/56, 8/57, 8/58, 8/59, Warszawa 1956—1959. Wydawnictwa GUS; Rocznik statystyczny województwa olsztyńskiego 1966, Olsztyn 1967.

\* w tysiącach ton.

\*\* uwaga jak w tabeli 1.

Tabela 6

Średnioroczne zbiory podstawowych ziemiopłodów w województwie olsztyńskim w latach 1956-1969 \*

| Wyszczególnienie             | 1956-1960         |                 |       | 1961-1965         |                 |       | 1969-1969         |                 |       |
|------------------------------|-------------------|-----------------|-------|-------------------|-----------------|-------|-------------------|-----------------|-------|
|                              | całe<br>rolnictwo | gosp.<br>indyw. | PGR** | całe<br>rolnictwo | gosp.<br>indyw. | PGR** | całe<br>rolnictwo | gosp.<br>indyw. | PGR** |
| Cztery zboża                 | 678               | 545             | 119   | 719               | 570             | 143   | 817               | 578             | 232   |
| Ziemiaki                     | 1725              | 1454            | 123   | 2244              | 1948            | 117   | 2235              | 1858            | 233   |
| Buraki cukrowe               | 165               | 112             | 50    | 219               | 143             | 76    | 217               | 166             | 50    |
| Rzepak i rzepik              | 5,4               | 1,0             | 4,4   | 15,6              | 3,6             | 11,8  | 26,5              | 4,7             | 21,5  |
| Len (siłoma nie odziarniona) | 31,2              | 29,9            | 1,3   | 44,5              | 41,1            | 3,1   | 42,9              | 41,8            | 0,8   |

Źródło: Jak tabela 5.

\* w tysiącach ton.

\*\* uwaga jak w tabeli 1.

Tabela 7  
Zwierzęta gospodarskie w województwie olsztyńskim w latach 1956—1969\*

| Rok  | Bydło             |                 |       | Trzoda            |                 |       | Owce              |                 |       | Konie             |                 |
|------|-------------------|-----------------|-------|-------------------|-----------------|-------|-------------------|-----------------|-------|-------------------|-----------------|
|      | całe<br>rolnictwo | gosp.<br>indyw. | PGR** | całe<br>rolnictwo | gosp.<br>indyw. | PGR** | całe<br>rolnictwo | gosp.<br>indyw. | PGR** | całe<br>rolnictwo | gosp.<br>indyw. |
| 1956 | 31,4              | 32,2            | 25,4  | 41,7              | 44,2            | 23,1  | 18,4              | 20,3            | 9,0   | 9,9               | 11,8            |
| 1957 | 30,7              | 31,7            | 23,5  | 41,9              | 43,6            | 22,2  | 16,4              | 18,7            | 8,8   | 10,1              | 11,5            |
| 1958 | 30,3              | 31,4            | 22,7  | 40,1              | 43,6            | 16,4  | 14,5              | 16,6            | 7,4   | 10,6              | 12,1            |
| 1959 | 31,4              | 32,6            | 24,2  | 37,7              | 42,2            | 12,8  | 12,9              | 14,9            | 6,5   | 11,0              | 12,5            |
| 1960 | 33,7              | 34,5            | 27,2  | 41,8              | 46,1            | 16,7  | 12,2              | 13,7            | 6,5   | 10,8              | 12,4            |
| 1961 | 37,8              | 39,4            | 30,8  | 47,8              | 53,2            | 20,9  | 12,2              | 14,2            | 6,3   | 10,4              | 12,3            |
| 1962 | 41,3              | 42,1            | 37,5  | 46,0              | 52,1            | 18,0  | 10,9              | 12,4            | 6,4   | 10,2              | 12,2            |
| 1963 | 44,3              | 46,0            | 38,0  | 43,1              | 49,4            | 14,8  | 10,0              | 11,5            | 5,9   | 10,1              | 12,4            |
| 1964 | 46,1              | 47,1            | 40,5  | 44,4              | 50,7            | 16,3  | 10,0              | 11,2            | 6,3   | 9,8               | 12,1            |
| 1965 | 49,3              | 57,9            | 42,6  | 50,7              | 66,5            | 19,7  | 10,9              | 14,2            | 6,8   | 10,1              | 14,8            |
| 1966 | 51,3              | 60,7            | 43,3  | 56,4              | 75,6            | 19,2  | 11,8              | 15,2            | 7,7   | 10,3              | 15,0            |
| 1967 | 53,3              | 62,2            | 32,8  | 59,2              | 71,9            | 13,7  | 12,8              | 16,1            | 6,2   | 10,5              | 15,3            |
| 1968 | 53,8              | 61,7            | 47,7  | 51,0              | 66,9            | 19,0  | 13,3              | 16,8            | 8,7   | 10,6              | 15,6            |
| 1969 | 55,0              | 64,5            | 50,5  | 51,4              | 68,1            | 20,5  | 13,7              | 17,6            | 9,0   | 10,2              | 15,6            |

Zródło: Zwierzęta gospodarskie w województwie olsztyńskim w latach 1946—1967, Olsztyn 1968, Wydawnictwo Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego.

\* w sztukach statystycznych na 100 ha użytków rolnych.

\*\* uwaga jak w tabeli 1.

roślinnych działów produkcyjnych z gałęziami produkcji zwierzęcej. Dane statystyczne wykazują, że do roku 1965 dominującą rolę (ilościowo) odgrywała trzoda chlewna, po tym roku zaznacza się przewaga bydła. Jednakże w gospodarce indywidualnej przewaga trzody nad bydłem, jakkolwiek słabnąca, utrzymuje się w całym okresie lat 1956—1969, po czym następuje tendencja zrównywania się rangi bydła z trzodą (tabela 7).

Tabela 8

Dynamika wzrostu zwierząt gospodarskich  
w województwie olsztyńskim w latach 1956—1969 \*

| Wyszczególnienie | Całe rolnictwo | Gospodarstwa indywidualne | PGR** |
|------------------|----------------|---------------------------|-------|
| Bydło            | 161,6          | 169,5                     | 213,5 |
| w tym: krowy     | 112,8          | 119,0                     | 169,8 |
| Trzoda           | 113,8          | 128,3                     | 95,2  |
| Owce             | 68,5           | 73,3                      | 107,2 |

Z r ó d ł o: jak tabela 7.

\*\* uwaga jak w tabeli 1.

\* 1956 = 100 procent.

Tabela 9

Obsada zwierząt gospodarskich w wydzielonych podregionach  
województwa olsztyńskiego w latach 1957 i 1969 w całym rolnictwie \*

| Podregion | 1957  | 1969 | 1957        | 1969 | 1957   | 1969 | 1957 | 1969 |
|-----------|-------|------|-------------|------|--------|------|------|------|
|           | bydło |      | w tym krowy |      | trzoda |      | owce |      |
| I         | 33,2  | 61,3 | 20,4        | 24,3 | 40,1   | 45,9 | 15,6 | 10,4 |
| II        | 32,8  | 54,8 | 20,9        | 23,1 | 48,1   | 56,3 | 18,1 | 15,4 |
| III       | 25,9  | 47,0 | 16,5        | 20,4 | 35,0   | 47,7 | 15,3 | 14,1 |

Z r ó d ł o: jak tabela 3.

\* w sztukach statystycznych na 100 ha użytków rolnych.

Natomiast wzajemne powiązanie bydła i trzody w gospodarce państwowej wykazuje inną tendencję; po roku 1955, kiedy to zaznaczała się ilościowa równowaga obu tych gatunków zwierząt, następuje systematyczny spadek obsady trzody chlewnej na rzecz stopniowego wzrostu pogłowia bydła. Wśród szeregu przyczyn decydujących o względnym i bezwzględnym zmniejszaniu się obsady trzody w regionie olsztyńskim, na podkreślenie zasługuje z pewnością dość pracochłonny charakter produkcji tej gałęzi i ewentualnie mniejsza opłacalność w porównaniu do chowu bydła, zwłaszcza przeznaczonego na opas. W miarę powiększania się liczby bydła i wzrostu jego produktywności jednostkowej dochodzi do głosu konkurencja o pasze treściwe z trzodą. Istotną również przyczyną powodującą spadek pogłowia trzody w gospodarce państwowej były określone decyzje i dyrektywy zmieniające ogólne ukierunkowania profilu produkcyjnego PGR.



Owczarstwo, jako gałąź produkcji zwierzęcej, posiada w województwie olsztyńskim znaczenie poboczne. Niemniej jednak lokalnie chów owiec stanowić może ważne ogniwo uzupełniające dla warsztatu produkcyjnego. Znaczna dynamika wzrostu pogłowia owiec, występująca w regionie do roku 1955 związana była przede wszystkim z ekstensywną formą chowu tych zwierząt, co wynikało ze znacznych obszarów ugorów i odłogów. Sprzyjało temu również niskie pogłowia bydła zmniejszające konkurencję w zakresie wykorzystania zasobów paszowych. Stąd też po roku 1956 w miarę zagospodarowania powierzchni rolniczej w województwie oraz wraz ze wzrostem stanu liczebnego bydła obserwujemy spadek pogłowia owiec będący wyrazem wykorzystania rezerw dla intensywnego chowu zwierząt. Występujący po roku 1965 wzrost pogłowia owiec polegał przede wszystkim na wykorzystaniu możliwości rozwijania bardziej intensywnych form chowu tych zwierząt w PGR.

Pogłowie koni w regionie olsztyńskim w zasadzie nie ulegało większym zmianom. Wynikało to z faktu, że wzrost pogłowia w gospodarce indywidualnej rekompensowany był systematycznym zmniejszaniem go w PGR. Od 1965 r. jednak także w gospodarce indywidualnej zarysował się spadek stanu liczebnego żywej siły pociągowej.

Ogólny wzrost pogłowia inwentarza produkcyjnego łączy się głównie z dziedziczną gospodarką państwową. Czynnikiem decydującym o tej wysokiej dynamice jest przede wszystkim przyrost bydła oraz w pewnym stopniu także owiec. Trzoda chlewna w PGR wykazała spadek. W gospodarce indywidualnej głównym elementem wzrostu pogłowia stanowiło bydło. Owce w ogólnej dynamice przyrostu w latach 1956—1969 wykazały tendencje spadkowe (tabela 8, 10).

Tabela 10

Dynamika wzrostu zwierząt gospodarskich  
w 1957 i 1969 r. w wydzielonych podregionach  
województwa olsztyńskiego w całym rolnictwie \*

| Wyszczególnienie | Podregion I | Podregion II | Podregion III |
|------------------|-------------|--------------|---------------|
| Bydło            | 175,0       | 159,5        | 166,8         |
| w tym: krowy     | 113,3       | 105,7        | 115,2         |
| Trzoda           | 108,5       | 111,8        | 125,4         |
| Owce             | 63,3        | 81,0         | 84,3          |
| R a z e m        | 159,1       | 146,4        | 155,1         |

Z r ó d ł o: jak tabela 3.

\* 1966 = 100 procent.

Porównując dane statystyczne uwidocznione w tabelach 7, 8, 9 i 10 można syntetycznie scharakteryzować rozwój produkcji zwierzęcej następująco:

1. Ze względu na duże zasoby pasz dla bydła i niską jego obsadę na 100 ha użytków rolnych, duża dynamika rozwoju hodowli bydła nie może zanikać, lecz musi być jeszcze przez szereg lat podtrzymywana. Dojście z 31,4 sztuk efektywnych do 55 sztuk w ostatnich 13 latach zaledwie zbliża się do poziomu zaspokojenia potrzeb obornikowych dla tutejszego rolnictwa. Zgodnie z tezą Georga

Blohma<sup>18</sup> w warunkach obfitości pasz objętościowych powinniśmy dążyć do maksimum pogłowia bydła, a nie stabilizować go na poziomie potrzeb obornikowych. Przewaga dynamiki rozwoju hodowli bydła w PGR (wskaźnik wzrostu wynosi tu 210,6, wskaźnik wzrostu w gospodarce indywidualnej — 169,5) jest wyraźna, ale w sektorze gospodarki indywidualnej jest 14 sztuk bydła więcej (stan 1969 r.).

2. Spadek liczby sztuk trzody chlewnej w PGR-ach nie znajduje uzasadnienia ani intensywnością i specjalizacją w bydle, ani też brakiem środków. Potrzeby społeczne w zakresie mięsa wieprzowego są tak duże, że należy wykorzystywać wszelkie możliwości pozwalające na rozwój trzody chlewnej. Dlatego wskaźnik dynamiki trzody chlewnej, wynoszący w PGR 95,2 (wskaźnik wzrostu trzody chlewnej w gospodarce indywidualnej — 128,3) powinien budzić duże obawy.

3. Wskaźnik wzrostu pogłowia łącznie bydła, trzody chlewnej i owiec w PGR jest wyższy — 193,6 niż wskaźnik wzrostu w gospodarce indywidualnej, wynoszący 156,9.

4. Najszybszy wzrost pogłowia bydła obserwujemy w podregionie I (wzrost o 75%) — trzody natomiast w podregionie III (wzrost o 25,4%); we wszystkich 3 podregionach nastąpił spadek ilości owiec. Największa dynamika wzrostu wszystkich trzech podstawowych gatunków zwierząt wystąpiła w podregionie I — wskaźnik wzrostu 159,1.

#### 5. STRUKTURA I DYNAMIKA SKUPU

Ze względu na trudności wyceny wielkości produkcji globalnej przy określeniu kierunków produkcyjnych celowe jest operowanie strukturą i wielkością produkcji realizowanej w formie skupu (skup scentralizowany) jako kategorii wymiernej i zarejestrowanej. Struktura skupu w ostatecznym rachunku odzwierciedla względnie dokładnie zmiany i tendencje rozwoju rolnictwa w województwie olsztyńskim oraz pozwala określić je w sposób bezpośredni (tabela 11). Na tej podstawie można również dość trafnie wnioskować co do perspektywnego ukierunkowania produkcji rolnej w omawianym regionie.

Struktura skupu przedstawiona w tabeli 12 obrazuje główne kierunki zmian, jakie wystąpiły w zakresie produkcji rolniczej w latach 1956—1959 w województwie olsztyńskim. Zmiany te zgrupowano w trzech okresach odpowiadających kolejnym pięcioletnim planom gospodarczym (plan dla okresu 1966—1970 zamknięto w przedziale czteroletnim).

Cechą zmienną struktury skupu na przestrzeni omawianego okresu jest stała tendencja zwiększania udziału produkcji roślinnej przy równoczesnym spadku udziału produkcji zwierzęcej. Udział tej ostatniej w kolejnych przedziałach czasowych wynosił odpowiednio 72,0%, 69,9% oraz 64,8%. Na podkreślenie zasługuje to, że nasilenie tych zmian wystąpiło przede wszystkim w ciągu ostatnich ośmiu lat badanego okresu (1961—1969). Podstawowym elementem dynamizującym zmiany udziału produkcji roślinnej jest szybki wzrost skupu zbóż (z 14,1% w latach 1956—1960 do 20,0% w okresie 1966—1969), będący przede wszystkim rezultatem podjętej kontraktacji tej grupy roślin. Drugim czynnikiem wpływającym na wzrost ogólnego udziału produkcji polowej w skupie jest duży postęp w dziedzinie uprawy roślin oleistych. Do roślin, których udział w strukturze skupu maleje, należą przede wszy-

<sup>18</sup> G. Blohm, *Ekonomika i organizacja gospodarstw rolnych*, Warszawa 1961.

Tabela 11  
Struktura skupu ważniejszych produktów rolnych\* w całym rolnictwie województwa olsztyńskiego  
w latach 1958—1969\*\*

| Wyszczególnienie   | 1956  | 1957  | 1958  | 1959  | 1960  | 1961  | 1962  | 1963  | 1964  | 1965  | 1966  | 1967  | 1968  | 1969  |
|--------------------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|
| Zboże              | 16,3  | 14,7  | 14,4  | 15,9  | 12,9  | 14,0  | 9,8   | 12,3  | 13,4  | 13,7  | 18,6  | 18,1  | 21,2  | 25,8  |
| Ziemiaki           | 4,7   | 4,9   | 5,9   | 5,1   | 6,0   | 6,6   | 6,9   | 7,7   | 8,8   | 7,5   | 7,0   | 6,1   | 6,6   | 4,8   |
| Buraki cukrowe     | 5,6   | 5,3   | 4,8   | 4,0   | 5,5   | 5,1   | 4,3   | 4,2   | 5,0   | 5,8   | 4,0   | 4,5   | 3,6   | 2,7   |
| Warzywa<br>i owoce | 0,2   | 0,2   | 0,2   | 0,2   | 0,2   | 0,1   | 0,1   | 0,2   | 0,2   | 0,1   | 0,1   | 0,2   | 0,1   | 0,2   |
| Rzepak             |       |       |       |       |       |       |       |       |       |       |       |       |       |       |
| i rzepik           | 1,3   | 1,1   | 0,5   | 1,6   | 0,6   | 1,3   | 2,0   | 1,6   | 2,2   | 4,4   | 1,9   | 4,3   | 5,4   | 0,8   |
| Mleko              | 29,0  | 32,0  | 28,8  | 29,1  | 30,8  | 28,6  | 28,7  | 25,9  | 24,1  | 24,6  | 24,5  | 23,6  | 21,7  | 20,9  |
| Żywiec             |       |       |       |       |       |       |       |       |       |       |       |       |       |       |
| wołowy             | 17,5  | 13,9  | 16,5  | 17,4  | 17,2  | 16,5  | 22,3  | 25,7  | 27,0  | 22,3  | 20,7  | 22,7  | 23,1  | 26,5  |
| Żywiec             |       |       |       |       |       |       |       |       |       |       |       |       |       |       |
| cielęcy            | 2,8   | 3,5   | 3,8   | 3,5   | 3,1   | 2,1   | 1,5   | 1,3   | 0,6   | 0,5   | 0,4   | 0,4   | 0,3   | 0,4   |
| Żywiec             |       |       |       |       |       |       |       |       |       |       |       |       |       |       |
| wieprzowy          | 19,5  | 21,5  | 22,6  | 20,1  | 20,2  | 22,2  | 21,2  | 18,2  | 15,6  | 18,0  | 19,8  | 17,4  | 15,1  | 15,0  |
| Żywiec             |       |       |       |       |       |       |       |       |       |       |       |       |       |       |
| barani             | 0,7   | 0,8   | 0,6   | 0,6   | 0,4   | 0,3   | 0,2   | 0,2   | 0,3   | 0,2   | 0,3   | 0,3   | 0,4   | 0,4   |
| Żywiec             |       |       |       |       |       |       |       |       |       |       |       |       |       |       |
| drobiowy           | 0,5   | 0,3   | 0,4   | 0,6   | 0,7   | 0,7   | 0,5   | 0,6   | 0,8   | 1,0   | 1,1   | 1,0   | 1,2   | 1,2   |
| Jaja               | 1,9   | 1,8   | 1,5   | 1,9   | 2,4   | 2,5   | 2,5   | 2,1   | 2,0   | 1,9   | 1,6   | 1,4   | 1,3   | 1,3   |
| Razem              | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 |

Źródło: Roczniki statystyczne za lata 1958—1971, Warszawa 1959—1972; Roczniki statystyczne przemysłu spożywczego za lata 1957—1971, Warszawa 1958—1972. Wydawnictwo Ministerstwa Przemysłu Spożywczego i Skupu oraz przeliczenia własne.

\* w jednostkach zbożowych.

\*\* w procentach

Tabela 12

Struktura skupu w województwie olsztyńskim w latach 1956—1969  
w całym rolnictwie \*

| Wyszczególnienie            | 1956 — 1960 | 1961 — 1965 | 1966 — 1969 |
|-----------------------------|-------------|-------------|-------------|
| Zbożowe                     | 14,1        | 12,2        | 20,0        |
| Ziemniaki                   | 5,1         | 7,2         | 5,8         |
| Buraki cukrowe              | 4,8         | 4,7         | 3,6         |
| Warzywa + owoce             | 0,2         | 0,2         | 0,2         |
| Len (słoma nie odziarniona) | 3,2         | 3,6         | 2,6         |
| Rzepak                      | 0,6         | 2,2         | 3,0         |
| Razem produkcja roślinna    | 28,0        | 30,1        | 35,2        |
| Mleko                       | 28,6        | 25,2        | 21,5        |
| Żywiec wołowy               | 15,9        | 21,7        | 23,2        |
| Żywiec cielęcy              | 3,3         | 1,1         | 0,3         |
| Żywiec wieprzowy            | 19,9        | 18,1        | 16,2        |
| Żywiec barani               | 0,6         | 0,3         | 0,3         |
| Żywiec drobiowy             | 0,5         | 0,7         | 1,1         |
| Jaja                        | 1,8         | 2,1         | 1,3         |
| Wełna                       | 1,4         | 0,9         | 0,9         |
| Razem produkcja zwierzęca   | 72,0        | 69,9        | 64,8        |
| Ogółem                      | 100,0       | 100,0       | 100,0       |

Źródło: przeliczenia własne autorów w oparciu o dane zawarte w tabeli 11.

\* w jednostkach zbożowych.

stkim buraki cukrowe (spadek udziału z 4,8% w latach 1956—1960 do 3,6% w okresie 1966—1969) oraz len (spadek udziału z 3,6% do 2,6%) i ziemniaki (spadek z 7,2% do 5,8%). W zakresie tych dwóch ostatnich upraw spadek udziału właściwie datuje się dopiero od roku 1965; w latach 1960—1965 wystąpił bowiem widoczny wzrost skupu tak słomy lnianej jak i ziemniaków.

W odniesieniu do produkcji zwierzęcej, jakkolwiek notujemy ogólny spadek jej udziału w strukturze skupu, nastąpiły również określone zmiany wskazujące na tendencje wręcz przeciwne. Podstawową rolę odgrywała tu duża dynamika skupu żywca wołowego, którego udział z 15,9% w latach 1956—1969 osiągnął poziom 23,2% w latach 1966—1969. Na podkreślenie zasługuje to, że główny wzrost tego udziału nastąpił w okresie 1961—1965 (5,8 punktu), po czym jednak przyrost udziału żywca wołowego w skupie był stosunkowo niewielki (1,5 punktu). Mimo to w latach 1966—1969 żywiec wołowy osiągnął względną przewagę w skupie w porównaniu do mleka (różnica wynosi 1,7 punktu). Odmienne natomiast kształtowała się tendencja w zakresie żywca wieprzowego. Jego udział w skupie w omawianym okresie systematycznie się zmniejszał z 19,9% w latach 1956—1960; 18,1% w 1961—1965 do 16,2% w okresie 1966—1969. Podobnie udział skupu innych produktów pochodzenia zwierzęcego, jak mleka, żywca cielęcego, żywca baraniego i wełny wykazał tendencję malejącą.

Tabela 13

Dynamika zmian w strukturze skupu w województwie olsztyńskim  
w latach 1956—1969 w całym rolnictwie

| Wyszczególnienie            | 1956—1960 | 1961—1965 | 1966—1969 |
|-----------------------------|-----------|-----------|-----------|
| Zboże                       | 100,0     | 116,0     | 253,9     |
| Ziemniaki                   | 100,0     | 189,3     | 203,1     |
| Buraki cukrowe              | 100,0     | 132,8     | 133,4     |
| Warzywa + owoce             | 100,0     | 115,8     | 148,5     |
| Len (słoma nie odziarniona) | 100,0     | 152,3     | 142,3     |
| Rzepak                      | 100,0     | 293,3     | 513,3     |
| Razem produkcja roślinna    | 100,0     | 142,4     | 220,4     |
| Mleko                       | 100,0     | 118,8     | 134,6     |
| Żywiec wołowy               | 100,0     | 186,4     | 262,4     |
| Żywiec cielęcy              | 100,0     | 46,8      | 19,1      |
| Żywiec wieprzowy            | 100,0     | 123,1     | 145,2     |
| Żywiec barani               | 100,0     | 62,5      | 100,0     |
| Żywiec drobiowy             | 100,0     | 200,0     | 400,0     |
| Jaja                        | 100,0     | 154,4     | 130,6     |
| Wełna                       | 100,0     | 87,2      | 122,7     |
| Razem produkcja zwierzęca   | 100,0     | 132,1     | 161,7     |
| Ogółem                      | 100,0     | 135,0     | 178,4     |

Źródło: jak tabela 11.

Porównując dynamikę wymienionych w tabeli 13 dziesięciu produktów rolnych należy stwierdzić, że w stosunku do okresu 1956—1960 najwyższą dynamikę skupu w latach 1966—1969 wykazał rzepak (wskaźnik 513,3) oraz żywiec drobiowy (wskaźnik 400). Następne miejsca zajmują w kolejności: żywiec wołowy (wskaźnik 262,4) oraz zboże (wskaźnik 253,9). Ogólnie biorąc w okresie 1966—1969 wyższą dynamiką wzrostu skupu charakteryzowała się produkcja roślinna (wskaźnik 220,4) niż produkcja zwierzęca (wskaźnik 161,7).

Na podstawie analizy danych, zawartych w tabelach 14 i 15, można prześledzić w okresie lat 1966—1969 strukturę i dynamikę skupu w wydzielonych podregionach województwa olsztyńskiego. Podregion I o dominującym udziale gospodarki państwowej charakteryzuje się najwyższym udziałem w skupie zboża (24,5%), bydła (27,0%) i mleka (26,3%), także buraków cukrowych (5,6%). Podregion III o przewadze gospodarki indywidualnej znamionuje najwyższy udział w skupie ziemniaków (13,6%) i żywca wieprzowego (23,2%). Podregion II środkowy nie wykazuje w stosunku do dwóch wyżej wymienionych obszarów charakterystycznych odrębności w zakresie struktury skupu.

Omawiana struktura produkcji realizowanej w formie skupu, charakteryzująca określone podregiony województwa olsztyńskiego, związana jest z dynamiką tego skupu w odniesieniu do wymienionych produktów (tabela 15). Tak więc podregion I wyróżnia się najwyższą dynamiką produkcji roślinnej (wskaźnik 182,8%), na co

wpłynęły głównie zboża (wskaźnik 187,7). Zaznacza się tam również duża dynamika skupu żywca wołowego (wskaźnik 132,7). Podregion III charakteryzuje przede wszystkim dynamika skupu żywca wołowego (wskaźnik 150), zbóż (141,1) oraz mleka (117,5). W podregionie II występuje znaczna dynamika skupu zbóż (wskaźnik 150,1) oraz żywca wołowego (128,0).

Dane dotyczące dynamiki skupu w wydzielonych podregionach w latach 1966—1969 uwidoczniają również zjawiska niepożądane. Należy do nich przede wszystkim

Tabela 14

Struktura skupu podstawowych produktów rolnych w latach 1966—1969  
w wydzielonych podregionach województwa olsztyńskiego w całym rolnictwie \*

| Podregion | Zboże | Ziemniaki | Buraki<br>cukrowe | Zywiec<br>wołowy | Zywiec<br>wieprzowy | Mleko | Ogółem |
|-----------|-------|-----------|-------------------|------------------|---------------------|-------|--------|
| I         | 24,5  | 2,5       | 5,6               | 27,0             | 14,1                | 26,3  | 100,0  |
| II        | 22,1  | 6,3       | 3,4               | 23,7             | 20,3                | 24,2  | 100,0  |
| III       | 18,8  | 13,6      | 2,8               | 23,0             | 23,2                | 18,6  | 100,0  |

Źródło: jak tabela 3.

\* w jednostkach zbożowych.

regres w dynamice skupu żywca wieprzowego (średnio w województwie wskaźnik 86,1), ziemniaków (79,1), buraków cukrowych (78,6), a także w zakresie dynamiki skupu mleka w podregionie I i II (wskaźnik odpowiednio 99,4 i 91,9).

Na podstawie przytoczonej rozwiniętej charakterystyki dotyczącej skupu podstawowych produktów rolnych i danych zawartych w tabelach 11 i 12 stwierdzić można, że kierunek produkcji rolniczej w województwie olsztyńskim wyraźnie przesunął się z produkcji zwierzęcej na rzecz produkcji roślinnej. Proces ten rozpoczął się mniej więcej po roku 1960 i stopniowo się pogłębia. Efektem tego jest sukcesywny spadek dominującego w skupie udziału mleka, a także żywca wieprzowego przy równoczesnym wzroście udziału w skupie zbóż, co znamionuje wzrastającą wagę produkcji roślinnej.

Ogólna tendencja występująca w zakresie zmian kierunków produkcji rolniczej w regionie olsztyńskim w latach 1956—1969 wskazuje na kształtowanie się wyraźnej specjalizacji rolnictwa tego obszaru, głównie w dziedzinie produkcji żywca wołowego i zboża.

Na tle przeprowadzonej analizy kierunków produkcji rolniczej w województwie olsztyńskim w latach 1956—1969 można dokonać wstępnej periodyzacji omawianego okresu z punktu widzenia dynamiki ważniejszych elementów wyznaczających poziom i strukturę produkcji regionu.

Ogólnie stwierdzić należy, że mamy tu do czynienia z dość wyraźnie rysującymi się dwoma podokresami, dla których datę graniczną stanowią lata 1962—1963. Podstawowym kryterium dla wyodrębnienia wskazanych przedziałów czasowych była struktura skupu produktów rolnych, w tym zwłaszcza udział mleka i żywca wołowego jako podstawowych gałęzi produkcji rolniczej w województwie olsztyń-

Tabela 15

Dynamika skupu podstawowych produktów rolnych w wymienionych podregionach województwa olsztyńskiego w całym rolnictwie w latach 1966—1969 \*

| Wyszczególnienie          | Podregion I | Podregion II | Podregion III |
|---------------------------|-------------|--------------|---------------|
| Zboże                     | 187,7       | 150,1        | 141,1         |
| Ziemniaki                 | 86,7        | 78,8         | 75,4          |
| Buraki cukrowe            | 88,6        | 71,3         | 72,6          |
| Razem produkcja roślinna  | 182,8       | 147,0        | 134,6         |
| Żywiec wołowy             | 132,7       | 128,0        | 150,0         |
| Żywiec wieprzowy          | 86,9        | 88,4         | 81,0          |
| Mleko                     | 99,4        | 91,9         | 117,5         |
| Razem produkcja zwierzęca | 108,1       | 101,8        | 111,6         |
| Ogółem                    | 124,9       | 112,1        | 116,8         |

Z r ó d ł o: jak tabela 3.

\* 1966, = 100 procent.

skim (tabela 11). W latach 1956—1961 udział obu tych gałęzi w strukturze skupu głównych „konsumpcyjnych” produktów rolnych nie przekraczał 50%. Zasadnicza zmiana nastąpiła w tym zakresie dopiero w 1962 r., kiedy to udział skupu mleka i żywca osiągnął poziom 51% i utrzymał się na nim z niewielkimi odchyleniami do 1964 r. Cechą szczególną w odniesieniu do wzajemnej relacji udziału skupu mleka i żywca wołowego, poczynwszy od 1962 roku było bardzo szybkie tempo wzrostu udziału żywca wołowego przy równoczesnym stopniowym zmniejszaniu się udziału skupu mleka. W efekcie od 1965 r. mimo stale utrzymującego się wysokiego udziału skupu żywca wołowego łączny udział tego ostatniego i mleka w okresie 1965—1969 nie przekraczał 50%. Na tle szybkiego wzrostu produkcji żywca wołowego w strukturze skupu od 1962 roku zarysował się równocześnie spadek żywca wieprzowego. I tak o ile w latach 1956—1962 udział trzody chlewnej w strukturze skupu produktów rolnych stanowił średnio 21,1%, o tyle w okresie 1963—1969 już tylko 16,9%.

W kontekście do omówionych zmian w skupie produktów rolnych w regionie wystąpiły również przesunięcia w strukturze użytkowania ziemi i w powierzchni zasiewów. Umieszczenie ich w czasie jest dodatkowym argumentem za przyjęciem lat 1962—1963 jako granicznych dla dwóch podokresów charakteryzujących główne zmiany w ukierunkowaniu produkcji rolniczej województwa olsztyńskiego. Wiąże się to przede wszystkim z szybkim wzrostem udziału grupy roślin pastewnych, który w latach 1956—1961 wynosił średnio 19,9%, a w okresie 1962—1969 zwiększył się do 23,1%, jak też ze wzrostem w strukturze gruntów rolniczych udziału trwałych pastwisk. Ta ostatnia tendencja szczególnie widoczna jest w odniesieniu do państwowego sektora rolnictwa, gdzie pogłowie bydła, w tym zwłaszcza przeznaczanego na mięsne użytkowanie, wzrastało znacznie szybciej niż w gospodarce indywidualnej. Stąd też zwiększający się odsetek roślin pastewnych na gruntach ornych, jak też wzrost udziału powierzchni trwałych użytków zielonych, odzwierciedla rosnące zapotrzebowanie na pasze soczyste i objętościowe stanowiące podstawę żywienia bydła opasowego.

Wskazane tendencje związane z ukierunkowaniem produkcji rolniczej w regionie olsztyńskim na przełomie lat 1962—1963 są przede wszystkim konsekwencją podjętych wówczas decyzji ekonomicznych, które w efekcie spowodowały zmiany relatywnej opłacalności produktów rolniczych. Szczególnie długofalowe w swoim działaniu okazały się zwłaszcza te posunięcia, które dotyczyły kontraktacji bydła rzeźnego, a później także kontraktacji zbóż. W warunkach województwa olsztyńskiego kierunkowy system bodźców ekonomicznych w obu wymienionych gałęziach produkcji rolniczej okazał się korzystny, stworzył bowiem możliwość lepszego wykorzystania potencjalnych warunków przyrodniczych i społeczno-ekonomicznych obszaru dla rozwoju specjalizacji produkcji rolniczej.

#### DIE RICHTUNGSÄNDERUNGEN IN DER LANDWIRTSCHAFTLICHEN PRODUKTION IN DER WOJEWODSCHAFT OLSZTYN IN DEN JAHREN 1956—1969

##### Zusammenfassung

Eine Analyse der in der Ausrichtung der landwirtschaftlichen Produktion in der Wojewodschaft Olsztyn in den Jahren 1956—1969 vorgenommenen Änderungen ergibt, daß eine Spezialisierung hauptsächlich in Rindvieh und Getreide bemerkbar ist. Zugleich aber sind auch negative Erscheinungen feststellbar, die eine Verengung der Produktionsmöglichkeiten bedeuten, wie z.B. der Rückgang im Aufkauf von Schweinefleisch, Milch und Kartoffeln durch den Staat.

In der erwähnten Periode lassen sich in Hinsicht auf die Produktionsstruktur zwei Zeitabschnitte feststellen, deren angenommene Grenze in die Jahre 1962—1963 fällt. Das Grundmerkmal für die beiden Abschnitte bildet die Ausrichtung der tierischen Produktion. Im ersten Abschnitt (1956—1962) fiel der Hauptanteil in der Struktur des staatlichen Aufkaufs auf Milch und Schweine, während nach 1962 Rindvieh und Milch und die pflanzliche Produktion von Getreide die führende Stellung einnimmt.

Im Zusammenhang mit den Strukturveränderungen in der tierischen Produktion sind auch Verschiebungen in der Bodennutzung und in der Anbaufläche vorgekommen, vor allem als Folge des wachsenden Futterbedarfs für das Rindvieh.